

А.В. Буйських

ХІОСЬКИЙ ЧОРНОФІГУРНИЙ КАНФАР З БОРИСФЕНА

До наукового обігу залучено канфар, розписаний у чорнофігурній техніці на червоному тлі. Посудина належить до окремого типу розписного столового посуду, який виготовляли на о. Хіос упродовж пізньоархаїчного—ранньокласичного часу та експортували до античних центрів Північно-Західного Причорномор'я.

Ключові слова: Борисфен, Ольвія, о. Хіос, канфар, чорнофігурний стиль

У 1969 р. під час розкопок античного Борисфена (поселення на о. Березань) під керівництвом В.В. Лапіна виявлено канфар, виготовлений на о. Хіос¹. Посудина збереглася в численних уламках, що, поза тим, за виключенням ніжки, давали її профіль. Вона була самотужки реставрована співробітниками Археологічного музею для новоствореної експозиції, проте згодом розбита знову. І лише в 2015 р. художник-реставратор ІА НАНУ А.С. Борисюк-Дудкіна здійснила її повноцінну наукову реставрацію, орієнтуючись на відомі аналогії, додала конічну ніжку. Відтак, канфар не лише поновив своє місце в постійній експозиції Археологічного музею ІА НАНУ, а й став доступним для наукового вивчення.

Канфар (рис. 1, 1 — див. вклейку) є великою тонкостінною дворучною посудиною дзвоноподібної форми з діаметром вінець не більше 16 см, заввишки без ніжки 11,5 см, разом з відтвореною ніжкою близько 15,0—15,5 см. Ручки акуратно прикріплені до краю вінець, мають здвоєні тонкі, щільно припасовані стволи; вони високі, фігурно вигнуті над краєм, дещо

асиметричні. Глина виробу щільна, однорідна, містить надзвичайно рідкісні домішки дрібних шматочків вапна та ще рідкіших темних часточок, червонувато-жовтого відтінку, 7.5YR 6/6. Канфар виконано в чорнофігурній техніці з використанням гравіювання та додаткових накладних фарб — пурпуру та білої. Проте канфар вирізняє відсутність зовнішнього щільного білого покриття, типового для тарного, столового та культового посуду хіоського виробництва VII—VI ст. до н. е. Розпис нанесено в метопах на обох фасадах на тлі, залишеному в кольорі глини. Сюжети асиметричні.

З однієї сторони зображено пару, яка танцює, обличчям один до одного — менаду вправо та комаста вліво (рис. 1, 2). Від менади в профіль частково збереглося зображення — голова з обличчям, руки, ліва грудь та ліва нога. За сюжетом, менада танцює та грає на авлосі. Вона, найвігідніше, повністю оголена, бо її фігура вкрита щільною білою фарбою. Деталі промальовані рідкою світло-коричневою глиною — на шиї звисає подвійна гірлянда (?), нога взута в легку сандалію з переплетеними ремінцями. Риси обличчя менади — око, ніс і підборіддя, що видається вперед, непропорційно збільшені. Губи усміхнені в «архаїчній посмішці», око та вигнута брова передані в фас, рідкою глиною нанесені велика цятка на щоці та велике вухо, волосся, зачесане пасмами, загорнуте за вухо. Обома руками менада тримає біля губ авлос. Привертають увагу окремі помилки в передачі анатомічних деталей фігури, зокрема, плечі в профіль художнику напевне не вдалися. Цікаво також, що рука на передньому плані пофарбована щільніше, ніж та, що на другому, — ймовірно, таким чином вазописець намагався відтворити об'єм. Анатомічні деталі

1. Польовий № АБ/69-390. Зберігається в експозиції Археологічного музею ІА НАН України.

на фігурі менади виконані силуетом, без використання гравіювання.

Зображення комаста збереглося практично повністю, втрачено лише край лівого ліктя. Він танцює та підстрибує під гру менади, спираючись на ліву ногу та піднявши праву, руки повернуті в бік менади. Фігуру намальовано чорно-коричневим матовим лаком, також практично всю силуетом. Гравіювання використане лише для передачі рис обличчя, краю зачіски та бороди, а також пов'язки на стегнах. Густа зачіска та пов'язка вкриті пурпуром, через праве стегно перекинута «рушник», нанесений білою фарбою. Деталі дрібних рис обличчя чоловіка передано інакше, ніж обличчя жінки. У комаста брова та око прокреслені в фас, вухо маленьке та охайне, від вуха плавна лінія передає густу бороду з пасмами, що сягають плечей. В плані передачі анатомії чоловіча фігура здається вдалішою, ніж жіноча, — плечі правильно розвернуті в фас, позначено мускулатуру м'язів.

На зворотній стороні канфара частково збереглося зображення лева, що сидить, звернений направо (рис. 1, 3). Ймовірно, перед ним сидів також лев, оскільки в правому верхньому кутку метопи помітно верхню частину морди. Паща лева широко роззявлена, видно ікла, нижня губа відігнута; грива у вигляді стилізованих трикутних китиць спадає на плечі та спину, китиці заповнені рідким пурпуром; лапи намальовані силуетом, пурпуром і гравіюванням підкреслено мускулатуру задніх лап; живіт акцентовано смугою білої фарби; довгий закручений хвіст з китицею передано тонкою лінією.

Всередині канфар повністю вкрито щільним чорним блискучим лаком, у верхній, середній і придонній частинах намальовано довкола три здвоєні лінії. Верхня та по центру тулуба — нанесені білою фарбою та пурпуром, в придонній частині — рожевою фарбою та пурпуром. В центрі денця — розетка з чотирма білими пелюстками, що чергуються з пурпурними крапками. Між верхнім окружжям і краєм намальовані білою фарбою розкриті квіти лотосів і розетки в подвійному контурі. Центральні частини пелюсток і розеток висвітлені пурпуром. Здвоєні ручки ззовні вкриті чорним лаком.

Для якомога точнішого датування канфара, найперше необхідно здійснити його стилістичний аналіз. Сучасний рівень вивчення художнього вазопису різних пам'яток Східного Середземномор'я уможливило через стилістичний аналіз відштовхуватися від реперних дат, надійно встановлених під час розкопок. Передовсім зазначимо, що березанський канфар — це лише другий практично повністю збережений екземпляр з розписом на червоному (в кольорі глини) тлі. Ще один екземпляр з різносюжетними композиціями в метопах на червоному тлі походить з Пантикапею [Сидоро-

ва, 1992, с. 154—155, рис. 10, 1, 2]. Неангобованих посуд е, скоріше, винятком для виробництва хіоського розписного посуду, принаймні він становить окрему, вкрай невелику, групу серед величезного загалу хіоської кераміки, традиційно вкритої білим ангобом. Нині відомо про знахідки одного практично цілого кубка та двох фрагментів на Родосі — некрополь Камірос [CVA Danemark 2, pl. 80, 2; Kinch, 1914, pl. 46, 1; Lemos, 1991, cat. Nr. 1617—1619], а також декількох фрагментів канфарів в Емпорію на Хіосі, в Навкратісі, Локрах і Синопі (?) [Lemos, 1991, cat. Nr. 1625—1634]. За типологією Д. Вільямса, розробленою при вивченні хіоського посуду зі святилища Афіни Афай на о. Егіна, березанський канфар відноситься до типу А — досить рідкісних навіть для середземноморських пам'яток канфарів з вертикальними подвоєними ручками [Williams, 1983, p. 169].

Нині найвідомішим є канфар з Емпорія на Хіосі із зображенням півня між пальметами в метопі, виконаним у чорнофігурній техніці. Першу стилістичну оцінку техніки розпису всієї групи посуду на підставі цього канфара було здійснено Дж. Бордманом. Він звернув увагу на те, що ця техніка веде своє походження від ангобованих канфарів першої половини VI ст. до н. е., проте за стилем зображення людських фігур вони ближчі саме до пізніх варіантів чорнофігурних кубків з комастами. Відтак, він запропонував датувати їх у межах третьої чверті VI ст. до н. е. [Boardman, 1967, p. 168, cat. Nr. 838]. До речі, пантикапейський канфар Н.О. Сидорова також віднесла до цього часу [Сидорова, 1992, с. 155]. Згодом з цією датою погодилася А. Лемос. У фундаментальній роботі, присвяченій розписному хіоському посуду, вона збрала всі наявні на час публікації кубки та канфари з розписом на червоному тлі та обґрунтувала висновок про їхню винятковість щодо виробництва та поширення. Репертуар зображень, запозичений, за автором, з кубків із малюнками тварин, що складався переважно з дельфінів і птахів, зокрема, півнів і курей, зображення ж людей трапляються як винятки [Lemos, 1991, p. 175—176].

Детальний стилістичний аналіз зображень на канфарах уможливив А. Лемос вперше дослідити й певні стилістичні інновації. Йдеться про запозичення з синхронних шкіль чорнофігурного вазопису, що функціонували в Східному Середземномор'ї. Виходячи з наявності пальмет, що фланкують центральне зображення в метопі канфара з Емпорію, їхньої форми та розміщення на гнучких пагонах, встановлено стилістичний вплив аттичного чорнофігурного вазопису. Використання крапок білої фарби для декору одягу та розеток на чорнофігурному кубку з Каміроса навели на думку про наявність стилістичного впливу з клазоменського вазопису [Lemos, 1991, p. 176—177]. Крім

того, і це слід особливо підкреслити, кількість посуду зазначеної групи, до якої звертаються дослідники, не змінюється впродовж останніх десятиріччя, а тому всі зроблені раніше стилістичні та хронологічні атрибуції лишаються актуальними.

Вивчення стилістичних особливостей березанського канфара дає змогу додати низку коректив у ці вже досить усталені положення. Найперш, звернемо увагу на незвичний сюжет березанського канфара із зображенням людей — ідеться про діонісійський сюжет, популярний для вазопису архаїчного часу [Isler-Kerényi, 1999, S. 559 f.]. Досі зображення людської фігури відоме, як вважається, лише на одному невеликому фрагменті хіоського канфара, що, втім, не дає можливість зробити будь-які висновки про її стилістичні характеристики [Lemos, 1991, p. 176, cat. Nr. 1629]. Стосовно ж березанського канфара, очевидно, що використання додаткових накладних фарб, а також стиль змалювання рис обличчя менади та анатомічних особливостей її фігури, серед яких — невдала передача плеча в профіль, запозичено в іншого типу хіоських кубків. Це великі парадні кубки або кратери стилю Гранд, що з'явилися після 580 р. до н. е. (загальну характеристику стилю див.: [Lemos, 1991, p. 80, 95, fig. 42; Boardman, 1998, p. 145; Cook, Dupont 1998, p. 71—73]).

Найближчі аналогії березанському канфару за стилем і сюжетами розписів походять з Навкратиса. На фрагменті кубка зображення сирени передане в новій для хіоського стилю техніці — з використанням білої фарби на обличчі та шиї, а також пурпуру на волоссі [Williams, 2006, p. 129, fig. 11]. Зображення сандалії на березанському канфарі подібне до тих, що представлені на іншому фрагменті стилю Гранд [Lemos, 1991, cat. Nr. 737, fig. 54]. Близьке зображення жінки, що грає на авлосі, тримаючи його обома руками, відоме на іншому фрагменті — в цьому разі обличчя та руки також вкриті білою фарбою [Price, 1924, p. 214, fig. 25]. Нещодавно до невеликої добірки такого посуду додано кубки-кратери з Борисфена та Ольвії. На кубку з Борисфена є зображення чоловічих фігур в подібній манері — і рис обличчя, і розвороту фігури в профіль [Буйських, 2013, кат. № 10.13; 2013а, с. 135 сл.].

Спостереження над особливостями розпису хіоського канфара з Борисфена дає підстави стверджувати, що він поєднує стилістичні особливості, притаманні різним художнім школам. Передовсім, це суто хіоська манера, типова для зображення людських фігур на кубках-кратерах стилю Гранд. Вона повністю дотримана в зображенні менади. Натомість комаста виконано в стилістичній манері, типовій для вазопису Клазомен — ще одного відомого центру виробництва художньої кераміки. Це — загальна передача чоловічої фігури в бігу, змалювання

мускулатури рук і ніг, голова в профіль з короткою зачіскою та коротка пов'язка на стегнах з мінімальним використанням гравіювання. Поєднання традиційної техніки силуету і гравіювання використовувалося в чорнофігурному розписі всього загалу північноіонійського вазопису (та в клазоменському, зокрема) впродовж практично півстоліття, від самого кінця VII ст. до н. е. [Özer, 2004, p. 199]. Відповідно до сучасних уявлень про розвиток клазоменського чорнофігурного стилю вважається, що на його витворення вплинув вазопис Коринфа. Становлення ж чорнофігурного клазоменського стилю, разом з найранішими перехідними варіантами, нині відносять до 570—560 рр. до н. е. [Özer, 2004, p. 200—202].

Саме ця обставина і надає можливість запропонувати рубіж першої — другої чверті VI ст. до н. е. (близько 580—570-х рр. до н. е.) як наймовірніший час для виготовлення березанського канфара. Нижня дата обумовлена початком виготовлення кубків стилю Гранд, верхня — часом появи найраніших прикладів клазоменського чорнофігурного вазопису [Özer, 2004, p. 201]. Окрім того, до початку 560-х рр. стиль Гранд, як вважається, зник [Lemos, 1991, p. 187, 188]. Уточнити ці межі допомагає і стиль зображення лева на зворотній метопі. В стилістичному сенсі це зображення примикає до групи Лева та Сфінкса, поширення якої також відноситься переважно до 570—560-х рр. до н. е., хоча бере початок раніше [Lemos, 1991, p. 189]. На те, що найраніші канфари типу А беруть початок з першої чверті VI ст. до н. е., вказував і Д. Вільямс [Williams, 1983, p. 183].

Наголосимо, що крім вказаного чорнофігурного канфара з Борисфена, в Ольвії відомо більше знахідок хіоських розписних ангобованих і неангобованих канфарів. Однак вони представлені лише фрагментами. Серед них — по одному, що належать до типу А (за Вільямсом), з двоствольними ручками. Зважаючи на залишки розпису (вертикальна межа живописної метопи з штрихів), ангобований канфар (рис. 2, 1 — див. вклейку) виконано в резервній техніці без використання гравіювання [Буйських, 2013, кат. № 10. 48]. Інший ольвійський канфар, виходячи з лакового покриття в зоні ручок (рис. 2, 2), був розписаний на червоному тлі [Буйських, 2013, кат. № 10, 47]. Ще один фрагмент стінки канфара з менадою в танку, також виконано в метопі на червоному тлі (рис. 2, 3). Найвірогідніше, менада вдягнута в тонкий прозорий хітон, прикрашений безліччю дрібних розеток-хрестиків, через що фігура вкрита щільною білою фарбою, по якій рідким коричневим лаком нанесено візерунок. За технікою це зображення подібне до менади на березанському канфарі. Дуже вірогідно, що час виготовлення трьох фрагментованих ольвійських канфарів той само, що й березанського з комастом і менадою. Додамо, що нечисленні канфари з розписом на

білому тлі, зокрема, з двоствольними ручками, вже відомі в керамічній колекції Борисфена. Проте, за стилістичними ознаками та морфологією форм, вони відносяться до другої чверті VI ст. до н. е. [Скуднова, 1957, с. 136—137, рис. 9; Ильина, 2005, кат. № 129—132].

Інші фрагменти неангобованих канфарів з Ольвії із зображенням двох півнів навпроти один одного та курки на зворотній стороні (рис. 2, 4), багатопелюсткової розетки (рис. 2, 5), а також фрагментований канфар із зображенням дельфіна, що пірнає, між двома бутонами лотосів на гнучких пагонах (рис. 2, 6), відносяться до пізньої групи [Буйских, 2013, кат. № 10.50—10.52, 10.54]. За формою та стилістичними ознаками розпису (гравіювання, додаткові фарби) ці канфари аналогічні зразкові з Емпорію [Boardman, 1967, р. 168, cat. Nr. 838]. Окрім того, на живописну манеру ольвійського канфара з дельфіном, безперечно, мав вплив аттичний чорнофігурний вазопис, про що свідчить композиція з бутонів на гнучких пагонах в зоні ручок. Все це уможливило уточнити датування їх у межах третьої чверті VI ст. до н. е.

Матеріали з Ольвії та Борисфена дозволяють також встановити і найпізніші варіанти чорнофігурних хіоських канфарів, досі невідомі за матеріалами інших пам'яток. Це фрагмент канфара із двостороннім зображенням на червоному тлі без виділених метоп (рис. 2, 7). З однієї сторони збереглося зображення чоловічої фігури, з іншого — частини задньої ноги та хвіст коня. Край виділено нерівним фризом з крапковим орнаментом в шахматному порядку. Ручки прикріплені до краю, вони приплюснуті в перетині та фігурно вигнуті, нижній приліп, найвірогідніше, сягав краю вмістилища. Зображення чоловічої фігури виконане в біглій манері, голова торкається фризу, в профіль, плечами в фас, а також у змішаній техніці з поєднанням силуету та гравіювання, з використанням додаткових фарб — білої та пурпуру. Чоловік, що тримає в правій руці спис, оголений до пояса, через плечі перекинуто пов'язки, нанесені рідкою білою фарбою, зачіска вкрита пурпуром, рисою пурпуру підкреслено лінію шиї, гравіюванням акцентовано край зачіски, вухо, око та деталі торса. Зображення коня виконане в тій само техніці, переважно силуетом, гравіюванням підкреслено лише деталі — волосся на хвості. Крім того, на хвості та над ним нанесено великі крапки білою фарбою. Внутрішня поверхня канфара, принаймні, в тій частині, що збереглася, покрита чорним блискучим лаком.

У стильовому сенсі розпис можна охарактеризувати як еклектичний. Він поєднує характеристики декількох шкіл чорнофігурного вазопису. Цікаво, що хіоська традиція простежується лише в формі посудини та внутрішньому покритті. Розпис містить риси, характерні для клазоменської (білі крапки та гравіюван-

ня кінського хвоста), коринфської (крапковий фриз уздовж краю) та аттичної (стиль розпису, зображення людини) шкіл. Форма ручок також додає інформації про час виготовлення канфара. За матеріалами Афіньської агори такі канфари датуються близько 450 р. до н. е. [Sparkes, Talcott, 1970, cat. Nr. 628]. Ольвійський канфар знайдено в ямі, засип якої відноситься до третьої чверті V ст. до н. е. Це вже не перший приклад знахідки фрагмента подібного канфара в Ольвії [Буйских, 2013, кат. № 10.53]. Схожий за стилем і технікою розпису канфар (відрізняється лише форма ручки та сюжет розпису) знайдено в Німфеї та датовано першою половиною V ст. до н. е. Авторам через брак аналогій не вдалося встановити місце його виготовлення [Домжальський, Чистов, 2003, с. 11, фото V, 2]. Перелічені стилістичні ознаки та аналогія з Німфеєю дозволяють датувати канфар з Ольвії початком ранньокласичного часу — не пізніше середини V ст. до н. е.

Підсумовуючи, наголосимо, що хіоський канфар з Борисфена, якому присвячена ця стаття, видається найранішим серед відомих зараз в групі канфарів, розписаних по червоному тлі. В стилістичному сенсі він поєднує традиції декількох стилів: суто хіоського — стилів Гранд, Сфінкса та Лева, а також запозиченого зовні — клазоменського. Фрагменти канфарів на червоному тлі, знайдені в Ольвії, свідчать про виготовлення таких канфарів на Хіосі впродовж століття, що значно коригує інформацію про час їх побутування. Перелічені знахідки з Борисфена та Ольвії суттєво доповнюють відомості про експорт хіоських розписних посудин в Північно-Західне Причорномор'я.

Буйских А.В. Архаическая расписная керамика из Ольвии. — К., 2013. — 456 с.

Буйских А.В. Хиосский кубок стиля Grand из Борисфена // ПИФК. — 2013а. — № 2 (40). — С. 135—143.

Домжальський К., Чистов Д.Е. Итоги работ на участке «Н» (1994—1998) // Материалы Нимфейской экспедиции. — СПб, 2003. — Вып. I. — С. 3—41.

Ильина Ю.И. Хиосская керамика из раскопок на острове Березань // Борисфен — Березань. Археологическая коллекция Эрмитажа. — СПб, 2005. — Т. 1. — С. 70—173.

Сидорова Н.А. Керамика архаического периода из раскопок Пантикапея 1965—1985 гг. (кроме аттической чернофигурной) // СГМИИ. — 1992. — Вып. 10. — С. 131—172.

Скуднова В.М. Хиосские кубки из раскопок на острове Березань // СА. — 1957. — № 4. — С. 148—139.

Cook R.M., Dupont P. East Greek Pottery. — London; New York, 1998. — 225 p.

Boardman J. Excavations in Chios 1952—1955. Greek Emporio. — Oxford, 1967. — 258 p.

Boardman J. Early Greek Vase Painting 11th—6th centuries BC. A Handbook. — London, 1998. — 290 p.

Isler-Kerényi C. Frauen um Dionysos vom 7. Jahrhundert bis um 540 v. Chr. // AA. — 1999. — S. 553—566.

Kinch K.F. Vroulia. — Berlin, 1914. — 277 S.

Lemos A.A. Archaic Pottery of Chios. The Decorated Styles. — Oxford, 1991. — 336 p.

Özer B. Clazomenian and Related Black-Figured Pottery from Klazomenai: Preliminary Observations // Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony. — Thessaloniki, 2004. — P. 199—219.

Price E.R. Pottery of Naucratis // JHS. — 1924. — Vol. XLIV. — P. 180—222.

Sparkes B.A., Talcott L. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries BC. — Vol. XII. — Princeton; New Jersey, 1970. — Vol. 1 — 382 p.; Vol. 2. — 472 p. (The Athenian Agora).

Williams D. V. The Pottery from Chios // AA. — 1983. — P. 155—186.

Williams D. The Chian Pottery from Naukratis // Naukratis: Greek Diversity in Egypt. Studies on East Greek Pottery and Exchange in the Eastern Mediterranean. — London, 2006. — P. 127—132.

А.В. Буйських

ХИОССКИЙ ЧЕРНОФИГУРНЫЙ КАНФАР ИЗ БОРИСФЕНА

Статья посвящена публикации чорнофігурного канфара, изготовленного на о. Хиос. Сосуд найден при раскопках Борисфена (поселения на о. Березань) В.В. Лапиным в 1969 г. Его отличительной чертой является двусторонняя роспись в метопах по красному фону. В росписи использованы гравировка и дополнительные накладные краски, белая и пурпур. Стилистический анализ росписи и особенностей прорисовки антропоморфных (менады и комаста) и зооморфных (льва) персонажей позволили прийти к заключению о соединении собственно хиосских и заимствованных извне живописных характеристик. Хиосскую школу можно проследить в следовании чорнофігурным стилям Гранд и Группе сфинкса и льва, она отражена в передаче фигуры менады и льва. Внешние стилистические заимствования из живописной школы Клазомен прослежены в передаче фигуры комаста. Эти особенности позволили датировать канфар около 580—570 гг. до н. э. и считать его наиболее ранним в известной к настоящему времени группе краснофонных чорнофігурных кан-

фаров. В Северном Причерноморье регион Борисфена — Ольвии выделяется количеством находок фрагментов таких канфаров. Их датировка вплоть до середины V в. до н. э. дает возможность заключить о популярности производства краснофонных канфаров на о. Хиос в течение целого столетия.

Ключевые слова: Борисфен, Ольвия, о. Хиос, канфар, чорнофігурный стиль

A.V. Bujskikh

CHIAN BLACK FIGURE KANTHAROS FROM BORYSTHENES

This paper is devoted to the publication of a black figure kantharos, manufactured at Chios. The vessel was found during the excavations of Borysthenes (settlement on the Berezan' island) conducted by V.V. Lapin in 1969. Its distinctive feature — is a double-sided painting in metopai on a red background. Engraved lines were used and additional painted colours, white and purple. Stylistic analysis of the painting and as well as peculiarities of the anthropomorphic (menade and comast) and zoomorphic (lion) figures have permitted conclusions about the joining of two characteristics: the Chian origin and outside influences. The use of the Chian school of painting can be seen in traces of the local black figure styles, Grand style and the Sphinx and Lion group. This local influence also reflected in the figures of menade and the lion. Outside stylistic influences are visible in the manner of comast painting. These features date the kantharos ca. 580—570 BC. and propose it to be the earliest in the group of the black figure kantharoi on red background. Within the Black Sea region of Borysthenes — Olbia is an area with the largest number of finds. Kantharos dates now range to the mid of the 5th c. BC. and permit us to speak about the popularity of the red background kantharos manufacture at Chios over one hundred years.

Keywords: Borysthenes, Olbia, Chios, kantharos, black figure style.

Одержано 11.11.2016

Рис. 1. Хіоський чорнофігурний канфар з Борисфена (АВ/69—390) (1) і метопи (2, 3)

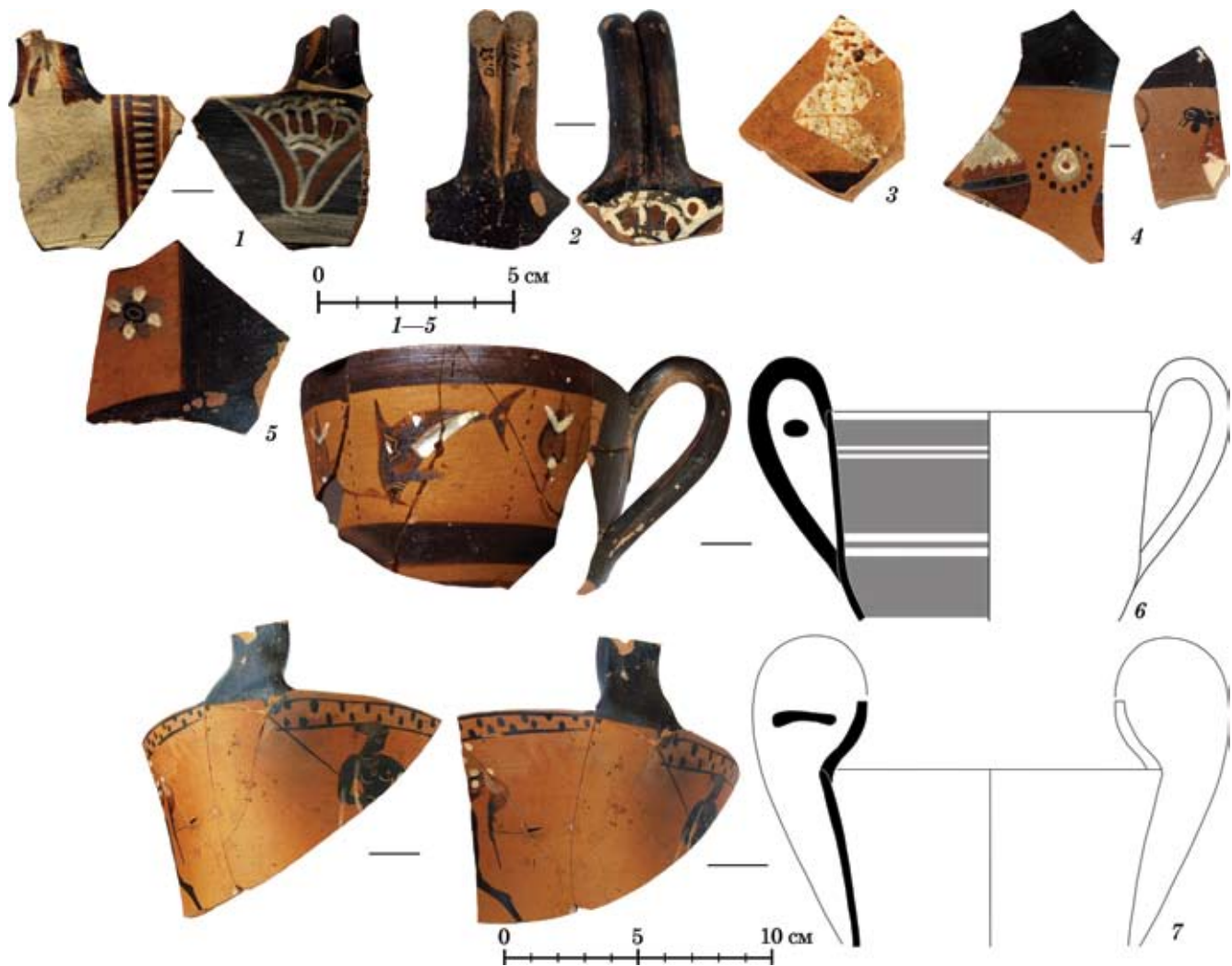

Рис. 2. Фрагменти хіоських чорнофігурних канфарів з Ольвії: 1, 2, 4—6 — за Буйських, 2013; 3 — О-51/3048; 7 — О-2014/Р-25/1490